

ושנדחה מועד תשלומ, הגיעה לכדי 52,000 ל"י, שמתוכן העביר המינהל לאגף סך של 12,000 ל"י, והודיע שיתרת הריבית, שהגיעה מחברות הגז, קווזה כנגד סכומים שהגיעו לחברות אלה מהמינהל.

בתשובתו מינואר 1976 הודיע המינהל, כי הריבית לא נגבתה מחברות הדלק, מאחר שהמינהל איפשר את סילוק ההיטל בתשלומים לפי קצב מימוש המלאי ולפי הנוהג הקיים כל השנים. כן הודיע המינהל כי הטלת הריבית עלולה לגרום לייקור הדלק. לדעת הביקורת אינו עולה הוויתור על הריבית בקנה אחד עם הוראות התקנות, הקובעות במפורש, כי על היטל שמועד סילוקו נדחה תחול ריבית בשיעור של 15% לשנה; היה על המינהל להפעיל את סמכותו לפי התקנות ולקבוע בצו מועד מאוחר יותר לתשלום ההיטל, ולא לדחות את המועד שנקבע בתקנות, כפי שלמעשה עשה. כן היה על המינהל להעביר לאגף את מלוא סכומי הריבית שנגבו מחברות הגז באשר מבחינת החוק יש לראותם כהיטל.

(ג) בשנים האחרונות החלו חברות הגז לשווק גז, במיוחד בשיכונים חדשים, באמצעות מיכל מרכזי, המותקן בדרך כלל לקבוצת בתים (להלן מרכזיות). לפי הסדר זה מותקן לכל צרכן מונה, והוא משלם את מחיר הגז לפי הצריכה הנמדדת במונה*.

אגף המכס ערך בדיקה בספרי חברות הגז ומצא כי הללו לא שילמו היטל על מלאי הגז שבמרכזיות. עם שינוי שער המטבע הועלה מחיר הגז לצרכן בלירה אחת לק"ג. האגף אמד את ההיטל על מלאי הגז שבמרכזיות בכ"1.1 מליון ל"י ופנה עוד ביוני 1975 למינהל כי ייגבה סכום זה.

הביקורת העלתה כי עד סוף דצמבר 1975 לא גבה המינהל את ההיטל על הגז שבמרכזיות. בתשובתו למשרד מבקר המדינה הודיע המינהל, כי הוא רואה בגז הנמצא במרכזיות מלאי השייך לצרכנים ושאינו חייב בהיטל, מה גם שהצרכן שילם לחברות מקדמה, וגביית ההיטל מהחברות היתה מביאה להעלאת המקדמה המשולמת על ידי צרכני הגז.

לדעת הביקורת, כיון שעל הצרכן חלה חובה לשלם תמורת אותה כמות של גז העוברת את המונה, לכן — בהעדר הוראות בחוזה שבין חברות השיווק לבין הצרכנים לגבי הבעלות על הגז שבמיכל בטרם יגיע למונה — נובעת המסקנה, כי יתרת מלאי זו שייכת לחברת השווק וחל עליה ההיטל. לאחר שינוי שער המטבע גבו החברות מהצרכן את המחיר המוגדל, הכולל את ההיטל, כך שבהעדר גבייתו הוא הופך להכנסה בלתי מוצדקת של החברות, דבר שהמדינה, על ידי הטלת ההיטל, ביקשה למנוע.

ממצאי מעקב

מסים על משקאות משכרים — סדרי פיקוח

דו"ח שנתי 24, עמ' 229

אימות על פי מסמכים

המפעלים בענף המשקאות המשכרים חייבים להמציא בתום כל שנת מאזן אישורים מרואי חשבון בדבר נכונות דו"חותיהם החודשיים על ייצור הכוהלים, על תנועתם ועל קביעת המסים החלים על המוצרים. יחידות הבלו לא קיבלו מהמפעלים — למעט ממפעל אחד בחיפה — אישורים כאלה ולא עמדו על קבלתם.

הליקוי תוקן.

* בקשר לביקורת על ההסדרים עם חברות הגז ראה בדו"ח זה בפרק "גז למשקי בית — הפיקוח הממשלתי".

לא בכל האזורים נערכו תוכניות עבודה של ביקורת החשבונות במפעלים שבענף, ובמידה שנערכו, הן לא כללו ברוב המקרים את בדיקת הצריכה של הכוהל, שעליו חל בלו מוזל, ולא את בדיקת השימוש בכוהלים מפוגלים. באזורים תל אביב וירושלים לא בוצעו ביקורות רבות, שנכללו בתוכניות העבודה. בשלושת מפעלי הבירה נערכה הביקורת האחרונה במארס 1970.

בתי המכס ערכו בשנת 1975 רק בדיקות בודדות, כיוון שמבקרי החשבונות היו עסוקים בביקורת החשבונות של היטלי המלאי, שנערכה עקב שינוי שער הלירה בנובמבר 1974.

לפי חוק מס קנייה (סחורות ושירותים), תשי"ב—1952, מוטל המס על כוהלים באחוזים ממחירם הסיטוני. באזורים תל אביב וירושלים נבדקו בשנים האחרונות מחירים סיטוניים של כוהלים רק במקרים בודדים. הביקורת עמדה על הצורך בבדיקה שיטתית של המחירים הסיטוניים ועל הוצאת הנחיות מפורטות לגבי אופן ביצוע הבדיקות.

ב־1.1.74 פורסמה תוספת חדשה לתדריך של האגף, שכללה הנחיות בדבר בדיקה שיטתית של מחירים סיטוניים. לשנת 1974 תוכננה ביקורת מחירים רק במפעל אחד בתל אביב, והיא בוצעה.

ספירת מלאי

לפי ההוראות חייבים המפעלים לערוך אחת בשנה ספירת מלאי של המשקאות ולהגיש את הרשימות ליחידות האגף, אחרי שאושרו על ידי רואי חשבון. לא נערך מעקב שיטתי אחרי קבלת רשימות המלאי.

הליקוי תוקן בבתי המכס ירושלים וחיפה, וכחלקו הגדול גם ביחידת הבלו האזורית בתל אביב.

השימוש בכוהל נקי ומפוגל

האגף קיים פיקוח על מפעלי תרופות, שצרכו כמחצית מהכוהל בבלו מוזל, על ידי קבלת דו"חות על השימוש בכוהל ותנועת המלאי. אשר לפיקוח על השימוש בבלו מוזל במסודות רפואיים — שלא ניתן היה להפעילו בהעדר הוראות בתקנות — העבירו יחידות הבלו במחצית השנייה של 1972 להנהלת האגף, לפי בקשתה, הצעות לתיקון צו הבלו על משקאות משכרים (שינוי תעריפים). לפי תיקון זה יהיה רשאי האגף לדרוש אישורים ותעודות, וניהול רישומים לצורכי הביקורת. עד סוף שנת 1973 לא היה המשך לטיפול.

היה קיים הפרש גדול בין שיעור המס המוטל על כוהל מפוגל המשמש לתעשייה לבין המסים המוטלים על הכוהל המשמש לייצור תמרוקים. למרות שבדיקות אחדות שערך האגף במפעלים המשתמשים בכוהל מפוגל, העלו חשד בדבר שימוש בכוהל מפוגל בשיעור מוזל בייצור תמרוקים, לא ערך האגף בדיקות במפעלים נוספים.

הליקויים לא תוקנו. עוד ב־1974 הודיע האגף לביקורת, שהבעיות שהועלו על ידיה יבואו על פתרון, לאחר שיוחלף הבלו במס קנייה.

הפיקוח על אמצעי סימון

ההוראות אוסרות שיווק משקאות ללא חבקים או פקקים, שבאמצעותם ניתן לאמת את כמויות הבקבוקים שהוצאו מהמפעלים וגם להגן על הצרכן מאפשרות מהילת משקאות. הפיקוח על השימוש בסימני הזיהוי לא היה יעיל. סימוני זיהוי לבקבוקים גדולים וקטנים היו אחידים ואי אפשר היה לייחס את כמות סימני הזיהוי לכמות המשקאות ששווקה.

הליקוי לא תוקן. אך לאחר שיוחלפו מסי הבלו על משקאות משכרים במס קנייה, יוחלט אם לבטל את סימוני הזיהוי.

האגף קבע הסדר, שלפיו מעביר המדפיס הממשלתי, שבפיקוחו מייצרים פקקים, ליחידת הבלו האזורית בתל אביב העתיקים. מתעודות המשלוח של פקקים למפעלים שבכל האזורים. האגף לא דאג לכך, שהיחידה בתל אביב תדווח לשאר היחידות האזוריות על כמות הפקקים שקיבלו המפעלים שבאזוריהן.

הליקוי תוקן. נקבע הסדר חדש, שלפיו מעביר המדפיס הממשלתי אל הנהלת האגף את ההעתקים מתעודות המשלוח על הפקקים, שנשלחו לכל ייצרון, וההנהלה מעבירה אותם ליחידות הבלו בארץ.

הסדרים לגביית מסים

לפי ההוראות אפשר לדחות את תשלום הבלו לארבעה חודשים ממועד הגשת דו"ח המכירות בסוף כל חודש, והסכום שנדחה לא יעלה על סכום הבלו המשתלם ע"י הייצרון תוך ארבעה חודשים. נמצא, שמספר מפעלים גדולים קיבלו מדי שנה דחיות תשלומים לתקופה נוספת בסכומים שעלו על המותר, דבר שלא הובא לידיעת כלל הייצרנים.

בביקורת המעקב לא נמצאו חריגים בנדון.

האגף ויתר בתחילת שנת 1971, על קבלת ערבויות כספיות בשל דחיית תשלום הבלו מכל ייצרון, ששילם בשנת הכספים 1969 בלו בסך מיליון ל"י ומעלה, והסתפק בערבויות בעלים. לגבי דחיית תשלום מס קנייה הסתפק האגף בדרך כלל בערבויות אישיות או בעלים וקיבל ערבויות כספיות רק מייצרנים חדשים או במקרים, שלדעת גובה המכס לא ניתן היה להסתפק בערבויות בעלים.

הביקורת המליצה על הצורך לבדוק מחדש את עניין הערבויות, בהתחשב בעלותן ובכך שאין זה סביר שערבויות בגין שני מסים החלים על אותו מוצר תהיינה שונות, וכן אין זה סביר להבחין בין מפעלים גדולים וקטנים כל עוד המפעלים עמדו שנים רבות במילוי התחייבויותיהם.

הליקוי תוקן. אגף המכס והבלו החזיל את תנאי הערבויות. לגבי מס קנייה גם על הערבויות לגבי הבלו; התנאים שווים לכל המפעלים.

לפי ההוראות מוגבלות ערבויות הבעלים לתקופות של שנתיים ולאחר מכן יש לקבל ערבויות חדשות או לבדוק את עדכנותן של הערבויות הקיימות. יחידות הבלו בירושלים ובתל אביב לא בדקו את הערבויות, שחלק מהן נמסרו שלוש עד חמש שנים לפני מועד עריכת הביקורת.

בינואר 1974 הורה האגף ליחידות להקפיד על בדיקת עדכונן של הערבויות בהתאם להוראות.

גביית מס הכנסה

דו"ח שנתי 24, עמ' 200

בשנת 1973 בדק משרד מבקר המדינה, בנציבות מס הכנסה, ביחידות המס בירושלים, תל אביב וחיפה ובמספר יחידות מס בערים קטנות יותר, את נושא גביית מס הכנסה. הנושא נדון בוועדה לענייני ביקורת המדינה, שציינה בסיכומיה והצעותיה לדו"ח השנתי 24 של מבקר המדינה, כפי שאושרו על ידי הכנסת, שהיא רושמת לפנייה את ממצאי הביקורת על הצורך לשיפורים נוספים וגביית המגיע ובפרט בפיקוח מוגבר של העברת ניכויים משכר על ידי מעבידים ועל מתן פטור מניכוי במקור לעצמאיים ולחברות. הוועדה הצטרפה לדעת המבקר על הצורך ביתר הקפדה על גביית מס שאינו שנוי במחלוקת לאחר השגה או ערעור ועל גבייה יעילה של הפרשי מס אחרי עריכת שומה. בסוף 1975 נערכה ביקורת מעקב על מרבית העניינים בתחום גביית מס הכנסה.

ניכויים במקור — משכר עבודה

שלטונות המס לא עמדו על כך, שהמעבידים יגישו את הדו"חות על ניכויים במקור משכר עבודה ומשכורת תוך שבע ממועד התשלום, כדרוש. אף המחשב תוכנת כך, שבהעדר דו"ח נערכה שומה של הניכויים והוטל קנס על אי הגשת דו"ח רק בסוף החודש שבא אחרי זה שעבורו שולם השכר. מעבידים רבים, שחשבוניותיהם הסתכמו ביתרות חוב גדולות במיוחד, נהגו להגיש את הדו"חות בפיגור.

מעבידים רבים המשיכו להגיש את דו"חות הניכויים בפיגור ניכר, בלא שהנציבות נקטה נגדם אמצעים.

יתרת החוב במצב החשבון לא שיקפה בהרבה מקרים את החוב הממשי אלא את ההפרש שבין יתרות החובה לבין יתרות הזכות כפי שהן נרשמו במחשב, לעיתים בפיגור.

במקרים רבים עדיין אין יתרת החוב משקפת את החוב הממשי, אם כי הוקדם מועד החיוב במחשב של שומה על פי מיטב השפיטה, והדבר נעשה עתה כעבור חודש (לעומת חודש וחצי בעבר), מהמועד בו היה המעביד צריך לדווח ולשלם.

חשבוניות של מעבידים לשנים שקדמו להסבה למחשב לא הוסבו, והחובות לא נכללו במעקב המתנהל במחשב. יתרות אלה נשארו במשך השנים ללא תנועה.

הנציבות לא עשתה פעולה מיוחדת לחיסולן של יתרות חוב אלה. לפי הסבריה, מטפלים משרדי השומה ביתרות אלה תוך כדי עבודתם השוטפת בתיקים, כך שמספרן הולך ומצטמצם במשך הזמן.

ניכויים במקור שלא משכר

לא היו קיימים נוהלים למעקב בנושא הפטורים מחובת הניכוי במקור מתשלומים של משרד הבטחון, שניתנו על ידי פקידי שומה לקבלנים ונותני שירותים.

במאוס וביוולי 1974 הוציאה הנציבות הוראות בדבר מתן פטורים כנ"ל. ההוראות הגדירו מחדש את תנאי הזכאות לפטור וקבעו נוהל להעברת האישורים של פקידי השומה באמצעות הנציבות למשרד הבטחון.

גביית הפרשי מס בעקבות שומה

לא היה הסדר לגבייתן של יתרות מס, שאינן שנויות במחלוקת בעקבות ערעור.

באפריל 1975 קבעה הנציבות נוהל חדש לרישום ערעור והורחה לפקידי השומה לחייב בחשבונו של הנישום את סכום המס, שאיננו שגוי במחלוקת.

לפי סעיף 187 לפקודה, חלה ריבית בשיעור 15 אחוז לשנה על הפרשי מס המתהווים עם עריכת שומה. הריבית חושבה החל מתום שלושים יום מהמועד, שנקבע להגשת הצהרתו של הנישום, לתקופה מירבית של שישה חודשים.

מבקר המדינה המליץ לשקול את האפשרות של הצעת שינוי ההוראה שבסעיף 187 לפקודה, על ידי הסרת ההגבלה, שריבית על הפרשי מס תחול לתקופה של 6 חודשים בלבד, הגבלה, שהיה בה כדי לעודד נישומים לדחות את מועדי עריכת השומה על ידי ניהול משא ומתן ממושך עם פקידי השומה. הביקורת המליצה לשקול גם הנהגת שיעורי ריבית שונים, בהתחשב במשך הזמן, ובגודל החוב ביחס לסכום המס המגיע בכללותו.

בחק לתיקון פקודת מס הכנסה (תיקון מס' 21) תשל"ה—1975, שנתקבל בכנסת ביום 21.1.1975, תוקן סעיף 187 כך, שתחילת התקופה לחישוב הריבית על

הפרשי מס, המתהווים עם עריכת שומה, הוקדמה למועד שנקבע להגשת הדו"ח, והתקופה הוארכה משה חודשים לשלוש שנים. במסגרת חוק תיקון פקודת מס הכנסה (תיקון מס' 22) תשל"ה—1975, שנתקבל בכנסת ביום 10.7.1975, תוקן סעיף זה פעם נוספת:

תקופת החישוב של הריבית האמורה מתחילה עם תום שנת המס ומוגבלת לשנתיים; במשך ששת החודשים הראשונים חלה ריבית בשיעור של 15% לשנה, ולאחר מכן יחולו הפרשי הצמדה לפי שיעור העלייה של מדד המחירים לצרכן בתקופה הנדונה, בתוספת של 4% לשנה על הסכום המוצמד או ריבית בשיעור של 15% לשנה לאותה תקופה, לפי הסכום הגבוה יותר.

יתרות החוב של עצמאיים וחברות

חשבוניותיהם של קיבוצים, מושבים שיתופיים ו-17 חברות גדולות, שהמס המגיע מהן מסתכם במליון ל"י ומעלה, לא נוהלו במחשב ולגבי יתרות החוב בחשבונות אלה לא היו בנציבות נתונים מרוכזים.

החשבונות של החברות הגדולות הוסבו למחשב בנובמבר 1975. בפברואר 1976 הודיעה הנציבות, שהיא מתכננת להסב תוך זמן קצר גם את חשבונות הקיבוצים והמושבים השיתופיים.

השוואה בין התפתחות הגבייה בשלוש השנים 1970—1973 לבין שינויים ביתרות החוב הסופיות ליום האחרון בכל אחת מאותן השנים הראתה, שהגידול ביתרות היה מהיר מהגידול בגבייה. היתרות מייצגות את הפער שבין חיובי המס לבין גבייתו, ושיעור גידול היתרות לעומת שיעור הגידול בגבייה הוא אינדיקטור למידת ההתאמה שבין קצב הגבייה לקצב היווצרות החיובים. מבקר המדינה עמד על כך, שהגידול ביתרות הצביע על הצורך להגביר ככל האפשר את הגבייה בדרך של ייעול הפעולות הכרוכות בכך.

הנתונים מצביעים אמנם על גידול נוסף ביתרות החוב הסופיות מ-140 מליון ל"י ב-31.3.1972 ל-191 מליון ל"י ב-31.3.1974 לגבי חברות; ומ-337 ל-425 מליון ל"י לגבי עצמאיים; אך הגידול בגבייה היה מהיר יותר; הגבייה מחברות עלתה מ-1,072 מליון ל"י בשנת הכספים 1972 ל-3,366 מליון ל"י; ומעצמאיים — מ-734 ל-1,220 מליון ל"י.

הקפאת מעקב גבייה

בעזרת המחשב מתנהל מעקב אוטומטי אחרי פרעון החובות למס הכנסה. קיימת אפשרות להקפא את המעקב בחשבונו של נישום לתקופה מוגדרת במקרים של בירוי חובות, יתרות מס השנויות במחלוקת, ערעור לבית המשפט ובמקרים של חובות, שלהבטחתם הופקדו המחאות דחויים, כשאין אפשרות לנהל את הסדר התשלומים, במחשב. לא הונהגו סדרי מבדק נאותים לגבי נוהלי ההקפאה ולא היו הוראות מפורטות בנושא זה. משרד מבקר המדינה הציע לשקול אפשרות של מבדק בעזרת רשימות של כל החובות המוקפאים, שניתן לקבלן באמצעות המחשב.

עדיין לא הונהגו סדרי מבדק נאותים לגבי פעולות ההקפאה. החל באפריל 1975 קבעה הנציבות נוהל מיוחד שלפיו גערך מעקב חודשי, בעזרת רשימות של המחשב לגבי הקפאות גבייה עקב ערעור לבית משפט. הנציבות הודיעה למשרד מבקר המדינה בפברואר 1976, כי היא עומדת להנהיג רשימות של הקפאות מכל הסוגים האחרים, שיודפסו על ידי המחשב, יופצו כמעט מדי שבוע לפקיד השומה ולמחלקה לביקורת פנים ויאפשרו בקרה על ההקפאות.

הלוואות בנקאיות והסדרים ישירים. שיעור הריבית על ההלוואות הבנקאיות שניתנו החל ב-1.10.1973, היה 13% לשנה ועל הסכומים שגבייתם נדחתה על פי הסדרים ישירים חלה מאז 14.5.1973 ריבית בשיעור 15% לשנה. ריבית, בגין הסדרי תשלום למיניהם, לא ראו אותה כהוצאה בחישוב ההכנסה החייבת במס של הנישום; מתוך כך עלה שיעורה האפקטיבי בהתאם לשיעור המס השולי של הנישום. ההלוואות וההסדרים הישירים לא היו צמודים למדד.

בתיקון הפקודה (מס' 22) הוספה הוראה המתירה ניכוי כהוצאה של סכומי ריבית והפרשי הצמדה ששולמו — לתקופה שמיום 1.7.1975 — בשל המס שהתחייב בו נישום, למעט נישום שחייב לנהל פנקסי חשבונות ולא ניהל פנקסים קבילים. על סכומים שגבייתם נדחתה על פי הסדרים ישירים, שנערכו החל מיום 20.7.1975, מוטלים החל ב-1.1.1976 — על פי אותו תיקון — הפרשי הצמדה בתוספת של 4% לשנה על הסכום המוצמד לתקופת הדחייה או ריבית בשיעור של 15% לשנה לאותה תקופה, לפי הסכום הגבוה. הריבית על הלוואות בנקאיות הועלתה על פי הוראות הנציבות מיום 28.11.1975 — ל-15% בגין הלוואות הניתנות עד לשישה חודשים ול-22% בגין הלוואות ל-7 חודשים ומעלה. הנציבות הודיעה בפברואר 1976, שבדעתה, בתיאום עם החשב הכללי, להעלות את שיעורי הריבית על הלוואות בנקאיות: הלוואות שניתנו עד שישה חודשים יחוייבו בריבית של 20% לשנה, הלוואות לתקופות שמעל לשישה חודשים — ב-26% לשנה.

בדו"ח השנתי נסקר הגידול הניכר שחל בהיקף הסדרי התשלומים הנעשים באמצעות הבנקים ונאמר כי יש בהם משום הגדלת נפח האשראי במשק. משרד מבקר המדינה עמד על הצורך להבטיח, שהנכונות של פקידי השומה להסדרי תשלום לא תבוא על חשבון הדרישות לתשלום במזומן. במיוחד אמור הדבר לגבי המלצות למתן הלוואות בנקאיות, שהיא דרך גבייה נוחה לפקיד השומה, מה גם שההלוואה נרשמת כפרעון החוב למס הכנסה, מיד עם הינתנה.

לפי הוראות הנציבות, יש להמליץ על הלוואות בנקאיות רק לחובות שהצטברו. התברר כי במקרים רבים המליצו פקידי השומה על הלוואות לכיסוי חובות, שנוצרו כתוצאה מפעולות שומה שוטפות.

הסכום הכולל של ההלוואות הבנקאיות, שניתנו בהמלצת פקידי השומה והנציבות שהיה בשנת הכספים 1972 220.8 מיליון ל"י (4.5% מסכום הגבייה הכוללת), המשיך לגדול והגיע בשנת הכספים 1973 ל-422 מיליון ל"י (6.4% מסכום הגבייה הכוללת) ובשנת הכספים 1974 ל-1,012 מיליון ל"י (9.5%). כהוצאה מהכרה בריבית כהוצאה, בתיקון הפקודה, הוטבו למעשה תנאי הלוואות; בחודשים אפריל—אוקטובר 1975 חל גידול נוסף וההלוואות הסתכמו ב-1,059 מיליון ל"י. יתרת ההלוואות, שטרם סולקו, גדלה חוד השנתיים מ-196.4 מיליון ל"י בסוף שנת 1972 והגיעה ל-780 מיליון ל"י לסוף שנת 1974 (שהוא המועד המאוחר ביותר שלגבי רוכזו הנתונים במשרד האוצר).

היתרות של חובות שלגביהם נעשו הסדרים ישירים המנוהלים במחשב, גדלו רק במעט והגיעו לכ-90 מיליון ל"י בסוף שנת הכספים 1974, לעומת 83.5 מיליון ל"י בסוף שנת הכספים 1972. יתרת ההמחאות הדחיות, שהופקדו בבנק ישראל (ראה להלן), הגיעה ב-31.12.1975 ל-50.3 מיליון ל"י. כבשגים הקודמות, אין בנציבות נתונים מרוכזים בדבר ההמחאות הדחיות המוחזקות במשרדי השומה.

במסגרת ביקורת שוטפת של משרד מבקר המדינה הועלה מקרה, שפקיד השומה המליץ על מתן הלוואה בסכום ניכר, בלא לוודא אם אמנם אינה קיימת אפשרות

שהגישום ישלם את חובו במוזמנים: חברה ממשלתית גדולה קיבלה בהמלצת פקיד השומה ירושלים באוגוסט ובספטמבר 1975 שתי הלוואות בנקאיות על סך כולל של 55 מיליון ל"י, לפרעון המס המגיע לפי הצהרתה לשנת המס 1974. לפי מאזן החברה ל-31.1975 היו לה באותו מועד כ-110 מיליון ל"י השקעות לזמן קצר, ביניהם כ-80 מיליון ל"י בהשקעה בזילה. הנציבות הסבירה, שהחברה הגישה את המאזן באיחור ולכן הוא לא היה בידי פקיד השומה בעת מתן ההמלצות להלוואות. לדעת הביקורת היה על פקיד השומה לברר, מה מצבה הכספי של החברה לפני מתן הלוואות בסכומים כה ניכרים.

בנובמבר 1975 פנתה הנציבות למשרדי השומה ובציינה את הגידול שחל בחודשים הקודמים בהיקף ההלוואות הבנקאיות, הורתה לצמצם את היקפן ולזרז את גביית החובות.

פקידי השומה נדרשו בחזור להקפיד על האיסור להמליץ על הלוואות בנקאיות לתשלום מקדמות שוטפות וניכויים מכל סוג. תקופת ההלוואה המירבית הוקטנה ל-16 חודש, במקום 18 חודש.

הסדרי תשלומים למעבידים

ניתנו המלצות להלוואות בנקאיות למעבידים לשם תשלום ניכויים משכר ובהיקף יותר קטן נערכו גם הסדרי תשלומים ישירים, שלא נוהלו במחשב. לא התנהל בנציבות רישום מרוכז של הסדרים אלה וגם אצל פקידי השומה קשה היה לקבל נתונים על כך, מאחר שההלוואות נרשמו, בלא שהיו ממוינות לפי סוגי החייבים.

משרד מבקר המדינה הפנה את תשומת לבו של הנציבות לכך, שבפקודת מס הכנסה אין אסמכתא לדחיית מועד התשלום של ניכויים במקור. לדעת הביקורת, לא היה מקום להמליץ על מתן הלוואות בנקאיות לפרעון חובות בגין ניכויים משכרם של עובדים.

הליקוי לא תוקן ואין עדיין נתונים מרוכזים על היקף ההלוואות מסוג זה. הנציבות חזרה והורתה לפקידי השומה בחוזרים מאפריל ונובמבר 1975 שהם זכאים להמליץ על הלוואות בנקאיות למעבידים לפרעון ניכוי מס במקור רק לאחר קבלת אישור מוקדם ממנה. הנציבות הסבירה, שאינה רואה מגוס מלתת המלצות למעבידים במקרים מיוחדים, כגון לרשויות מקומיות, קופות חולים, מוסדות להשכלה גבוהה, שחלק ניכר מתקציביהם ממומן על ידי המדינה ושנוצרו אצלם גרעונות. כן עליה להתחשב בקשיים שנוצרו אצל קבלנים וספקים כתוצאה מעיכוב תשלומים המגיעים להם ממשרדי הממשלה.

תשלומים על ידי המחאות דחיות

במאי 1971 התיירה הנציבות לפקידי השומה לקבל המחאות דחיות, כשמתגלים קשיים בגביית החוב, כדרך נוחה ויעילה להבטחת קיומם של הסדרי תשלומים; היא קבעה נהלים לטיפול בהסדרי התשלומים ובדבר רישום המחאות והחזקתן. נמצאו ליקויים בטיפול בהמחאות דחיות, ברישומן ובמעקב אחרי פרעונן.

ב-1972 הוסכם בין הנציבות לבין בנק ישראל, על פי המלצת החשב הכללי, שההמחאות הדחיות יועברו לבנק לשם ריכוזן, שמירתן והצגתן למסלקה. לפי התכנית, היה ההסכם אמור להגיע לביצוע במשך 1973, אך הנציבות הסבירה שמסיבות שהזמן גרמן לא הופעל עוד ההסדר.

ההסכם עם בנק ישראל הופעל בהדרגה בחודשים פברואר עד יוני 1975, לגבי המחאות שנתקבלו החל באותם מועדים. בהוראות הנציבות ממאי 1975, שהוצאו לקראת ביצוע אותו הסכם, נקבע נוהל להפקדה בבנק ישראל של המחאות דחיות

מחברות, עצמאיים ושכירים מועדפים, שתאריך פרעונן לפחות חודש ימים מיום קבלתן במשרד השומה. רק לגבי המחאות לתאריך פרעון מוקדם יותר נקבע שהן תשארגנה במשרדי השומה ויטופל בהן בהתאם לנוהל הקודם. במלאי המחאות שנמצא במשרדי השומה עד למועדי הפעלת ההסכם יימשך הטיפול בהתאם לנוהל הקודם. ההסכם אינו כולל חובות בגין ניכויים במקור מכל סוג, כיוון שעדיין לא נעשה תכנון מתאים לכך במחשב.

בבדיקה שנערכה בסוף 1975 נמצא, שמשרד שומה אחד לא הפקיד כלל המחאות בבנק ישראל, ומאז ספטמבר 1975 אינו מקבל המחאות דחיות להבטחת הסדרי התשלומים, להוציא הסדרים לפרעון מקדמות שוטפות המוחזקות במשרד. במשרד שומה אחר נמצא, שהוא הפקיד בבנק ישראל מאז הפעלת ההסכם המחאות דחיות בחדות בלבד; באותה תקופה נתקבלו במשרד זה כ-600 המחאות דחיות, בסכום כולל של כ-8.5 מיליון ל"י.

הסדרי התשלומים שלהבטחתם הופקדו המחאות בשני המשרדים לא אושרו על ידי הגובה הראשי כדרוש בהוראות ולא נרשמו במחשב. נמצאו גם המחאות שנתקבלו והוחזקו במשרדים אלה בלי שנערך הסדר תשלומים בכתב.

הנציבות הודיעה בפברואר 1976, שההסדר החדש עם בנק ישראל נמצא עדיין בשלבי הרצה ויופעל בקרוב במלוא היקפו; עם הפעלתו יועברו כל המחאות שיתקבלו באופן שוטף לבנק ישראל, כך שתוך מספר חודשים לא יוחזקו עוד המחאות דחיות במשרדי השומה.